

Leszek Jerzy Jasiński*

Claudia Goldin. Nobel za opis ekonomicznych dokonań kobiet**

Claudia Goldin urodziła się w 1946 roku w Nowym Jorku na Bronxie. Będąc dzieckiem, pragnęła zostać archeologiem. Zawsze marzyła o pracy naukowej. Studiowała na Cornell University i University of Chicago. Na tej drugiej uczelni nawiązała współpracę z Garym Beckerem (Nobel 1992). Kolejnymi miejscami jej pracy były uniwersytety Wisconsin, Princeton i Pensylwania, wreszcie Harvard. W latach 1989–2017 kierowała w Narodowym Biurze Badań Ekonomicznych dużym przedsięwzięciem *Development of the American Economy Program* oraz współkierowała grupą roboczą *Gender in the Economy*. W 2023 roku otrzymała Nagrodę Banku Szwecji w Dziedzinie Nauk Ekonomicznych dla Uczczenia Pamięci Alfreda Nobla za pogłębienie wiedzy o efektach obecności kobiet na rynku pracy.

Jej mąż Lawrence F. Katz jest profesorem na Harvardzie. Specjalizuje się w ekonomii pracy i był współautorem niektórych publikacji żony uhonorowanej w 2023 roku przez Królewską Szwedzką Akademię Nauk. Oboje zanotowali osiągnięcia również jako posiadacze psów domowych. W chwili otrzymania Nagrody Nobla ich podopieczny miał za sobą kilka sukcesów: zdobył trofea jako tropiciel, pies wykonujący polecenia opiekunów i jako pies terapeutyczny.

Istnieje powszechne mniemanie, że do kobiet należy wyraźnie mniejsza część globalnego rynku pracy. Uważa się też, że zarabiają mniej niż mężczyźni. Taka sytuacja ma panować w wielu krajach świata o różnym zaawansowaniu ekonomicznym i lokalnych tradycjach. Nie znaczy to, że siła tego zjawiska jest wszędzie jednakowa. Jak sytuacja przedstawia się w szczegółach – wiadomo niewiele.

Przed ukazaniem się publikacji Claudii Goldin nie doceniano w badaniach ekonomicznych tematu pracy zawodowej kobiet. Mało się o nim pisało i rzadko opatrywano to zagadnienie pogłębionym komentarzem. Może wydawać się to zaskakujące, ale przed

pojawieniem się publikacji noblistki był to temat słabo rozpoznany nawet od strony statystycznej. Dostępnego materiału liczbowego nie analizowano, skutkiem czego brakowało prezentacji agregatowych. Co ważne, na podstawie dokumentacji archiwalnej wyciągano – zdaniem Goldin – konkluzje nietrafne. Dzięki jej wynikom wyobrażenia i niewiedzę wyparły konkrety.

Główny nurt jej badań sprowadzał się do opisu udziału kobiet w długookresowym rozwoju gospodarki. Ekonomistka z Harvardu badała przebieg pracy zarobkowej kobiet, ich życie rodzinne, uwarunkowania obu tych zjawisk oraz zmieniający się w miarę upływu czasu dostęp młodych kobiet do wyższego wykształcenia.

Goldin przyczyniła się tym samym do postępu historii gospodarczej. Legitymuje się w tym zakresie dużym dorobkiem. Tematem jej pracy doktorskiej było niewolnictwo na południu Stanów Zjednoczonych. Razem z Frankiem Katzem, swym mężem, opisywała ekonomiczne następstwa amerykańskiej wojny domowej w XIX wieku. Wspólnie z Kennethem Sokoloffem podjęła temat uprzemysłowienia Stanów Zjednoczonych oraz udziału w nim kobiet, dzieci i imigrantów. Kolejnym obszarem jej badań stała się edukacja w USA, jej wpływ na rynek pracy i poziom płac oraz istniejące na tym polu nierówności. Wśród tematów szczegółowych znalazły się: znaczenie prasy w przeciwdziałaniu korupcji, wpływ dostępu do czystej wody i budowy urządzeń kanalizacyjnych na śmiertelność noworodków, ograniczenia ekonomiczne odczuwane przez imigrantów oraz składniki systemu zabezpieczenia społecznego na wypadek bezrobocia.

Zmiana sytuacji zawodowej kobiet w minionych dwóch stuleciach przebiegała w kierunku pozytywnym powoli. Jak ustaliła Goldin, najlepiej widoczna była ona przy porównywaniu całych grup pokoleniowych. Grupy te tworzyły panie urodzone mniej więcej w tym samym czasie i mające za sobą na rynku pracy doświadczenia podobne, a przy tym inne niż osoby od nich starsze i młodsze. Historię pracy kobiet trzeba więc uprawiać, posługując się pojęciem kohorty demograficznej. Jest ono używane w statystyce, gdzie oznacza zbiorowość osób w przybliżeniu w tym samym wieku.

* Prof. dr hab. Leszek Jerzy Jasiński – Politechnika Warszawska.

** Vide też: Elżbieta Mączyńska, *Ekonomiczny Nobel 2023. Noblowskie laury dla Claudii Goldin za badania sytuacji kobiet na rynku pracy*, „Biuletyn PTE” nr 4 2023 -<https://pte.pl/czasopisma/biuletyn/Biuletyn-PTE-2023-nr-4>

Claudia Goldin opisała na podstawie materiałów archiwalnych, jak przez dwieście lat i z jakich powodów występowały w USA różnice w zarobkach oraz we wskaźnikach zatrudnienia kobiet i mężczyzn. Udowodniła, że udział kobiet w rynku pracy trzeba przedstawić graficznie za pomocą litery „U”: najpierw miał miejsce spadek, a potem nastąpił wzrost. Wynik ten odbierano jako nieoczekiwany, sprzeczny z ugruntowanym widzeniem przeszłości. Tego, co działo się długi czas dawniej, w ocenie Goldin nie da się dobrze zilustrować – wbrew tak zwanej mądrości obiegowej – za pomocą prostego trendu rosnącego. Udział kobiet w rynku pracy najpierw wyraźnie się obniżał, a potem równie konsekwentnie zmierzał w stronę przeciwną. W świetle ustaleń ekonomistki z Harvardu należy też odrzucić przekonanie, że odsetek pań pracujących zawodowo wykazywał długookresową stabilizację.

Początek analizy doświadczeń amerykańskich, prowadzącej do sformułowania teorii z literą U, Goldin umieściła około 1790 roku. Pierwsza rewolucja przemysłowa weszła wtedy w wielu krajach Europy kontynentalnej w fazę wstępną. W Anglii i Szkocji procesy industrializacji były już zaawansowane. Pracowało w tym czasie niemal 60% kobiet zamężnych. Nie mamy na myśli pracy w gospodarstwie domowym, lecz aktywność poza nim, głównie w rolnictwie i w produkcji tekstyliów i odzieży. Sektorem dominującym w gospodarce było ciągle rolnictwo. Przemysł włókienniczy, a za nim przemysł odzieżowy, wykazywały dużą dynamikę, która w połączeniu z rozwojem hutnictwa i metalurgii szybko zaowocowała głębokimi zmianami strukturalnymi.

W okresie przechodzenia od gospodarki agrarnej do przemysłowej, który w krajach Zachodu przypadł na początek XIX wieku, odsetek kobiet pracujących malał. Zjawisko to, zidentyfikowane przez Goldin, wcześniej nieuświadomione, można odbierać jako paradoks. Powstawały nowe przedsiębiorstwa, wdrażano nowe, nierzadko pracochłonne technologie, rosła produkcja i dochody, tworzono liczne stanowiska pracy, a jednak przez cały XIX wiek pomimo postępującego uprzemysłowienia malała liczba kobiet pracujących w porównaniu do kobiet ogółem. Na przełomie XIX i XX wieku wskaźnik ten spadł poniżej 20%. W tym czasie pracowało jedynie 5% kobiet zamężnych. Na rynku pracy dominowały panie stanu wolnego, zwykle osoby w młodym wieku.

Wzrost nastąpił na początku XX wieku, gdy rozpoczęła się stopniowa ekspansja sektora usług. Ówczesny przemysł, inaczej niż będzie się to dziać w drugiej połowie XX wieku i obecnie, wymagał dużej liczby pracowników. Jak wiemy dzisiaj dzięki Goldin, rosnący popyt na pracę zawężał się do mężczyzn. Firmy świadczące usługi potrzebują często wielu pracowników. Prawidłowość ta ujawniła się w XIX wieku, była zauważalna w XX wieku i zachodzi w XXI wieku. W przeciwieństwie do przemysłu

usługi wymagały jednak bardzo wielu rąk do pracy zawsze. W XIX wieku sektor usług przyjmował jednak, w porównaniu do czasów późniejszych, małe rozmiary, przez co jego wpływ na rynek pracy był ograniczony. Obecnie bez usług mielibyśmy w gospodarce ogromne bezrobocie strukturalne, również wśród pań.

Większą aktywność ekonomiczną kobiet, zauważalną już w pierwszych dekadach XX wieku, Claudia Goldin wyjaśniała, wskazując także na ewolucję pozycji pań w gospodarstwie domowym i rodzinie. Krok po kroku kobieta zaczynała wypełniać zadania znacznie szersze niż przypisywane do tej pory pani domu, która wcześniej głównie wspierała męża decydującego niemal o wszystkim. Przemiany wewnątrz gospodarstwa domowego wzmacniało upowszechnianie się wśród kobiet wykształcenia. Sięgało ono coraz wyższego poziomu. Proces ten posuwał się stale do przodu: współcześnie w krajach bogatych panie okazują się być wykształcone lepiej niż mężczyźni.

W pierwszej połowie XX wieku poprawa pozycji kobiet na rynku pracy była niewolna od trudności instytucjonalnych. Jeszcze w połowie stulecia nie mało zawodów i stanowisk, choćby w szkolnictwie, było dostępnych tylko dla kobiet niezamężnych. Praktyka ograniczania zarobkowania przez panie zamężne zyskała nazwę *marriage bar* (pas małżeński).

W nowym stuleciu wskaźnik wyrażający działalność zawodową kobiet stopniowo, ale systematycznie się powiększał. W latach sześćdziesiątych wzrost ten nieco przyspieszył i na początku lat siedemdziesiątych odpowiedni wskaźnik doszedł do połowy. Cały czas szedł również w górę udział usług w PKB, co oznaczało tworzenie licznych nowych miejsc pracy. W kolejnych dziesięcioleciach pracowało coraz więcej kobiet, a pod koniec XX wieku omawiany wskaźnik przesunął się w granice 60%.

Gdy tempo wzrostu pewnej wielkości jest niezbyt duże, ale w przybliżeniu stałe, zmiany zwracają na siebie uwagę dopiero po pewnym czasie. Tak też było z rosnącą aktywnością zawodową kobiet. Sytuacja się zmieniała, ale temat wciąż nie znajdował zainteresowania w badaniach naukowych.

Utrudnieniem dla wzrostu zatrudnienia kobiet były utrzymujące się długo oczekiwania i przyzwyczajenia. W przeszłości na rynku pracy było relatywnie niewiele kobiet, można było więc sądzić, że w przyszłości sytuacja będzie wyglądać podobnie. W gospodarce ważną przyczyną zjawisk i procesów jest ich inercja. Samopowtarzalność waży często na stanie spraw gospodarczych i społecznych z siłą równie dużą, jak realne przyczyny sprawcze.

Jeszcze na początku XX wieku wiele kobiet miało przed sobą perspektywę kilkuletniego zatrudnienia przed zawarciem małżeństwa. W drugiej połowie stulecia nasiliły się powroty pań do pracy po urodzeniu dziecka i zakończeniu nad nim opieki, gdy przestało

ono być bardzo młode. W latach siedemdziesiątych stało się coraz bardziej widoczne przywiązywanie przez młode kobiety dużego znaczenia do wykształcenia. Celem ich wysiłku w szkołach i na uczelniach nie była krótka kariera zawodowa, ale praca trwająca wiele lat, co – mówiąc językiem ekonomicznym – zmuszało je do zupełnie innej dbałości o jakość kapitału ludzkiego, jakim dysponowały. Wzmocnieniem procesów wydłużenia się aktywności kobiet w gospodarce okazało się upowszechnienie metod planowania rodziny.

W ocenie Goldin nakierowane na poprawę sytuacji kobiet działania władz państwowych w sferze informacji, wykształcenia i regulacji prawnych niekoniecznie są rozwiązaniem najlepszym. Starania tego rodzaju nabierają znaczenia, gdy różnice na rynku pracy między kobietami i mężczyznami, idące w parze z przygotowaniem zawodowym osób obu płci, są niemałe. Kiedy różnice przestają być duże, władze państwowe powinny podejmować decyzje nakierowane nie na sprawy ogólne, ale odcinkowe i szczegółowe. Ważne miejsce wśród nich zajmują rozwiązania ułatwiające powrót do pracy po urodzeniu dziecka. Problemy na tym polu są istotnym powodem utrzymywania się wyższych zarobków panów, nawet gdy są oni gorzej wykształceni niż panie.

Pomimo procesów unowocześniania się i rosnącej liczby kobiet pracujących różnice płacowe między kobietami i mężczyznami pozostały. Rozbieżności płacowe dotyczą też mężczyzn i kobiet wykonujących ten sam zawód. Pojawiają się w momencie urodzenia przez kobietę pierwszego dziecka. Zdaniem Goldin częściowym tego wyjaśnieniem jest podejmowanie decyzji o wyborze zawodu w stosunkowo młodym wieku. Dawniej matki nie wracały do pracy, dopóki ich dzieci nie dorosły. Skutkiem tego w chwili ponownego podjęcia zatrudnienia posiadały umiejętności zawodowe wyuczone przed wielu laty.

Obecnie około 50% kobiet na świecie pracuje zarobkowo. W przypadku mężczyzn odsetek ten wynosi około 80. Generalnie w krajach wysoko rozwiniętych mężczyźni zarabiają ciągle lepiej niż kobiety. W krajach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, traktowanych łącznie, wskaźnik wyrażający różnice między obu społecznościami pracowników przewyższał od lat dziewięćdziesiątych XX wieku poziom amerykański o około 10 punktów procentowych.

Właściwie różnym okresom powiększanie się udziału kobiet w łącznej liczbie pracujących osób niekoniecznie miało przyczynę w istnieniu ruchów feministycznych. Pogorszenie się pozycji pań, wyrażające się większymi różnicami w zarobkach, można było zaobserwować, gdy w gospodarce światowej następował zwrot strukturalny w stronę „białych kołnierzyków” kosztem „niebieskich kołnierzyków”, mała więc relatywne znaczenie pracy fizycznej. Przyczyną niekorzystnej sytuacji kobiet była częsta praktyka nagradzania pracowników o nieprzerwanym stażu.

Temu wymaganiu nie były w stanie sprostać matki. Takie traktowanie kobiet i mężczyzn utrzymywało się długi czas pomimo dużej dynamiki PKB, a więc szybkiego wzrostu przeciętnych dochodów.

Do nurtów współczesnej myśli ekonomicznej należą ekonomia feministyczna (*feminist economics*) i ekonomia gender (*gender economics*). Czy możemy uznać, że poglądy Claudii Goldin należą do jednego z tych kierunków myśli ekonomicznej?

Na to pytanie można odpowiedzieć na dwa sposoby. Najlepiej byłoby zapytać samą noblistkę. Gdy nie ma takiej możliwości, wypada rozstrzygnąć kwestię samemu, podejmując ryzyko rozminięcia się ze stanowiskiem osoby, która wie o sobie najwięcej.

Stajemy przed problemem rozmytości granic interesujących nas działów ekonomii. Szukając rozstrzygnięcia problemu, musimy dysponować definicją wybranego nurtu myśli ekonomicznej. Wytycza ono jego przestrzeń. Nie musi to być takie samo określenie, jakim posługuje się osoba, o której rozmawiamy. Podobny problem definicyjny pojawia się w innych dyscyplinach naukowych. Bywa, że próby klasyfikacyjne odnoszące się do naukowców i artystów są uważane przez nich za mało istotne, a nawet za niezrozumiałe.

Czym są zatem ekonomia feministyczna i ekonomia gender? Pierwsza analizuje sytuację kobiet w gospodarce głównie z punktu widzenia nierówności systemowych i instytucjonalnych. Przywiązuje dużą wagę do zbierania konkretnych obserwacji na ten temat. Takie badania pojawiły się w latach siedemdziesiątych XX wieku. Drugi obszar ekonomii sprowadza się do poznania sytuacji gospodarczej rodzin i kobiet za pomocą narzędzi badawczych ekonomii neoklasycznej. Od dawna jest ona fundamentem *mainstream economics*. Obie definicje nie przeciwstawiają silnie jednego nurtu myśli ekonomicznej drugiemu. Nie wykluczają związania się badacza z obu orientacjami.

Takie rozróżnienie nie jest jedyne. Ekonomia feministyczna bywa definiowana jako studium pozycji ekonomicznej kobiet negujące zasady właściwe ekonomii neoklasycznej. Uznaje się bowiem, że zasady te, w nauce zdać by się mogło bardzo przydatne, faworyzują ludzi białych, lepiej sytuowanych oraz mężczyzn. Są zatem nieuprawnionym narzędziem badawczym. Ekonomia feministyczna staje się teraz nie tylko pewnym obszarem badawczym, ale również stanowiskiem wyrażającym określone tezy.

Jak widać, pytanie, czy Claudię Goldin trzeba postrzegać jako przedstawicielkę ekonomii feministycznej i ekonomii gender, nie jest proste. Wynika to z wielości sposobów rozumienia specyfiki obu komponentów współczesnej refleksji teoretycznej poświęconej gospodarce. Nie ma jednak wątpliwości, że jej dorobek plasuje ją wśród przedstawicieli ekonomii pracy i historyków gospodarczych. Poniższa tablica jest próbą klasyfikacji zdobywców Nagrody Nobla według działów składających się na nauki ekonomiczne.

Obszary nauk ekonomicznych reprezentowane przez zdobywców Nagrody Nobla

Obszar nauk ekonomicznych	Liczba laureatów	Laureaci
Analiza nakładów i wyników (<i>input-output analysis</i>)	1	Wassily Leontief
Bankowość centralna (<i>central banking</i>)	1	Ben Bernanke
Ekonometria (<i>econometrics</i>)	11	Joshua Angrist, David Card, Robert Engle, Ragnar Frisch, Clive Granger, Trygve Haavelmo, Lars Hansen, James Heckman, Guido Imbens, Daniel McFadden, Jan Tinbergen
Ekonomia dobrobytu (<i>welfare economics</i>)	1	Amartya Sen
Ekonomia doświadczalna (<i>experimental economics</i>)	7	Joshua Angrist, Abhijit Banerjee, Esther Duflo, Guido Imbens, Daniel Kahneman, Michael Kremer, Vernon Smith
Ekonomia finansowa (<i>financial economics</i>)	10	Ben Bernanke, Douglas Diamond, Philip Dybvig, Eugene Fama, Lars Hansen, Harry Markowitz, Robert Merton, Merton Miller, Myron Scholes, William Sharpe
Ekonomia informacji (<i>economics of information</i>)	7	George Akerlof, Oliver Hart, Bengt Holmström, James Mirrlees, Michael Spence, Joseph Stiglitz, William Vickrey
Ekonomia instytucjonalna (<i>institutional economics</i>)	2	Friedrich von Hayek, Gunnar Myrdal
Ekonomia międzynarodowa (<i>international economics</i>)	2	James Meade, Bertil Ohlin
Ekonomia międzynarodowa i regionalna (<i>international and regional economics</i>)	1	Paul Krugman
Ekonomia pracy (<i>labour economics</i>)	5	David Card, Peter Diamond, Claudia Goldin , Dale Mortensen, Christopher Pissarides
Ekonomia rozwoju (<i>development economics</i>)	5	Abhijit Banerjee, Esther Duflo, Michael Kremer, Arthur Lewis, Theodore Schultz
Ekonomia środowiska (<i>environmental economics</i>)	1	William Nordhaus
Finanse publiczne (<i>public finance</i>)	1	James Buchanan
Historia gospodarcza (<i>economic history</i>)	4	Robert Fogel, Claudia Goldin , Simon Kuznets, Douglass North
Makroekonometria (<i>macroeconometrics</i>)	3	Ben Bernanke, Lawrence Klein, Thomas Sargent, Christopher Sims
Makroekonomia (<i>macroeconomics</i>)	9	Edmund Phelps, Milton Friedman, Friedrich von Hayek, Finn Kydland, Robert Lucas, Franco Modigliani, Gunnar Myrdal, Edward Prescott, James Tobin
Makroekonomia międzynarodowa (<i>international macroeconomics</i>)	1	Robert Mundell
Mikroekonomia (<i>microeconomics</i>)	10	Gary Becker, Angus Deaton, Oliver Hart, Bengt Holmström, Leonid Hurwicz, Eric Maskin, Paul Milgrom, Roger Myerson, Jean Tirole, Robert Wilson
Nauka o zarządzaniu (<i>management science</i>)	1	Herbert Simon
Organizacja przemysłu (<i>industrial organization</i>)	2	George Stigler, Jean Tirole
Psychologia gospodarcza (<i>economic psychology</i>)	3	Daniel Kahneman, Vernon Smith, Richard Thaler
Rachunki narodowe (<i>national income accounting</i>)	1	Richard Stone
Socjologia gospodarcza (<i>economic sociology</i>)	1	Gary Becker
Sposoby zarządzania w gospodarce (<i>economic governance</i>)	2	Elinor Ostrom, Oliver Williamson
Teoria dobrobytu (<i>welfare theory</i>)	2	Kenneth Arrow, John Hicks
Teoria gier (<i>game theory</i>)	6	Robert Aumann, John Harsanyi, John Nash, Thomas Schelling, Lloyd Shapley, Reinhard Selten
Teoria gier stosowana (<i>applied game theory</i>)	1	Alvin Roth

Obszar nauk ekonomicznych	Liczba laureatów	Laureaci
Teoria instytucji rynkowych (<i>theory of market institutions</i>)	1	Ronald Coase
Teoria optymalnego rozmieszczenia zasobów (<i>theory of optimal allocation of resources</i>)	2	Leonid Kantorowicz, Tjalling Koopmans
Teoria równowagi ogólnej (<i>general equilibrium theory</i>)	3	Kenneth Arrow, Gérard Debreu, John Hicks
Teoria równowagi cząstkowej i ogólnej (<i>partial and general equilibrium theory</i>)	2	Maurice Allais, Paul Samuelson
Teoria wzrostu gospodarczego (<i>economic growth theory</i>)	1	Robert Solow, Paul Romer
Wzrost gospodarczy (<i>economic growth</i>)	1	Simon Kuznets

Źródło: www.nobelprize.com, modyfikacje i uzupełnienia autora książki.

Paul Samuelson powiedział, że zawsze można znaleźć ekonomistę o dorobku równie cennym, jak osiągnięcia aktualnego noblisty. Podejmując decyzję, Królewska Szwedzka Akademia Nauk kieruje się oryginalnością wkładu kandydata do nauk ekonomicznych, czysto naukową i praktyczną wartością jego osiągnięć oraz ich wpływem na rozwój nauki,

w pewnym stopniu także na życie społeczeństw i politykę. Nagrodę przyznaje się za wyniki ważne dla ekonomistów, niekoniecznie autorstwa ekonomistów. Niewielką rolę odgrywają kryteria ilościowe: liczba zgłoszonych nominacji na rzecz określonego kandydata i liczba cytatów jego prac w literaturze. ■